

Бачмага А. А.,

учениця

Комунального закладу загальної середньої освіти

«Ліцей № 1 імені Володимира Красицького Хмельницької міської ради»

м. Хмельницький, Україна

Антонова О. Г.,

вчителька історії

Комунального закладу загальної середньої освіти

«Ліцей № 1 імені Володимира Красицького Хмельницької міської ради»

м. Хмельницький, Україна

КРИМСЬКОТАТАРСЬКА ПЕРІОДИКА ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ (20–30 РР. XX СТ.)

Русифікація та нищення мов корінних народів Криму тривала з моменту імперської експансії Росії та незаконної анексії Кримського ханства у 1783 р. Практично одразу перед кримськими татарами постала проблема збереження культурної та мовної ідентичності. Рівно через сто років за вирішення цієї проблеми узявся Ісмаїл Гаспринський, започаткувавши, попри опір імперської влади, видання газети «Терджиман». У період 1883–1921 рр. кримськотатарська періодика пережила справжній розквіт: з'явилися різноманітні видання, зокрема газети «Міллет», «Ватан Хадими», «Къырым Оджагъы», «Янъы Дюнъя» та ін., що висвітлювали суспільно-політичні процеси та національне відродження кримськотатарського народу.

Щойно більшовицька Червона армія остаточно захопила Крим у листопаді 1920 року, як почались переслідування національних спільнот та їх видань. Трохи згодом, намагаючись приборкати національні рухи, радянський уряд розпочинає політику коренізації. Одним із напрямків коренізації в Криму стала татаризація. В контексті цієї політики, ідеологічно контрольованої комуністами, розпочався масовий друк газет кримськотатарською мовою. «Так, у різні роки виходили друком: «İlkadım» («Перший крок»), «Yanı Çolpan» («Нова Венера») – з 1923 р., «Asriy mûsûlmaliq» («Сучасне мусульманство») – з 1924 р., «Oquv isleri» («Проблеми просвіти») – з 1925 р., «İleri» («Вперед») – з 1926 р., сатирично-гумористичний часопис «TirnavuÇ» («Граблі»), «Kozaydın» – з 1927 р. під редакцією А. С. Айвазова, «Yaş leninciler» («Юні лєнінці»), «Proletar madeniyeti» («Пролетарська культура»), «Bölşevik yolu» («Більшовицький шлях»), «Qadinlig sotsializmyo lunda»

(«Жінка на шляху до соціалізму»), «Qirimnin yaş udarnikleri» («Молоді ударники»), «Kommunist terbiyesi» («Комуністичне виховання») – політичний, науковий, педагогічний та методичний часопис, що виходив один раз у місяць, «Edebiyat ve kultura» («Література і культура») з 1936 р., «Sovet debiyati» («Радянська література») з 1940 р.» – зазначає доктор історичних наук Б. Змерзлий [2]. Більшість з цих видань ретранслявали ідеї радянського тоталітарного режиму.

Газета «Янъы Дюнъя» («Новий світ») – видання кримськотатарського народу, яке виходило в Криму у 1920-х роках. Газета стала важливим джерелом інформації, комунікації та культурного обміну для кримськотатарського суспільства того часу. Вона з'явилася в період активного розвитку національної ідентичності та культурного відродження кримських татар. Її метою було поширення освіти, ідей соціального та культурного прогресу серед кримськотатарського населення. Матеріали газети були написані зрозумілою для населення мовою, що сприяло її популярності серед різних верств кримськотатарського суспільства. Борис Змерзлий зазначає, що видання стало платформою для формування культурних, освітніх і національних дискусій. Вона також була джерелом натхнення для багатьох митців і діячів культури [1]. Але наприкінці 1930-х рр. газета була перейменована на «Красный Крым» («Къызыл Къырым»), хоч і виходила кримськотатарською мовою [3]. На початку 1941 р. газета «Красный Крым» вже виходить лише російською з паралельною назвою «Къызыл Къырым». З огляду на це, матеріали про життя та проблеми кримськотатарського етносу в газеті вже відсутні. Подібна ситуація була також і з газетою Кримського обласного комітету ВЛКСМ «Крымский комсомолец», яка виходить у 1941 році під паралельним заголовком кримськотатарською мовою «Къырым комсомоль». І лише іноді там з'являються матеріали, які стосуються кримськотатарської літератури [3].

Важливу роль у збереженні національної ідентичності кримських татар відіграла газета «Ешилъ Ада» («Зелений острів»), яка з'явилась у 1920 році і стала важливим засобом пропаганди кримськотатарської культури та національної ідентичності. В умовах формування тоталітарного режиму, як і більшість газет цього періоду, видання було присвячене переважно культурно-просвітницькій роботі. Його метою було збереження кримськотатарської літератури та традицій в умовах радянзації. Вона зосереджувалася на питаннях освіти, підтримці кримськотатарської мови, розвитку літератури та збереженні культурних традицій. Видання також виступало за політичну автономію та соціальну реорганізацію кримських татар, заохочуючи молодь до активної участі в національному відродженні [5, с. 102].

Кримськотатарською мовою видавався й літературно-художній часопис «İleri» («Вперед»). Перший номер часопису «İleri» вийшов

15 травня 1926 р. Об'єм «İleri» коливався від 70 до 80 сторінок. [2]. До цього ж періоду належить і педагогічний часопис «Oquv isleri» («Окьув Ишлери» («Проблеми просвіти»)). Її редактором став нарком освіти Кримської АРСР У. В. Баліч. «Oquv isleri» на своїх сторінках розкривав «гострі, надрізи питання, що стояли перед кримсько-татарськими вчителями». Але так само, як і в українському національно-культурному русі, наприкінці 30-х років розпочався період переслідувань творчої інтелігенції. Головного редактора Баліча було знято з усіх посад, а часопис попав під вогонь нещадної критики. Б. В. Змерзлий, посылаючись на архівні документи, зазначає, що працівникам журналу висували звинувачення у тім, що «...група буржуазної національної інтелігенції попала під захист деяких комуністів, є випадки проникнення класово чужих нам елементів і в періодиці. Так, наприклад, офіційний орган Наркомпросу «Oquv isleri» в складі співробітників має, безумовну більшість буржуазних націоналістів, таким чином він став органом міліфірковців. У нім, наприклад, протягувались ідейки про те, що не можна підготувати нове покоління будівників з сучасного матеріалу» [2].

У 1923 р. в Акмесджиті (Сімферополі) почав видаватися журнал «Янъы Чолпан» («Нова Венера»). Він був створений у рамках кампанії з татаризації. Головною метою видання редакційна рада називала «освітлення простим трудівникам шляху до знань та високої культури» [4]. Відповідальним керівником журналу став публіцист та критик Мамут Недім. «Янъы Чолпан» позиціонував себе як політичний, економічний, суспільний та науково-літературний журнал. Редакція прагнула роз'яснювати простим трудівникам їхні права та можливості національної автономії, розвивати кримськотатарську мову та літературу. У журналі публікувалися твори відомих літераторів, а також наукові статті з мовознавства, історії, медицини [4].

Навесні 1937 року в Криму було заарештовано та згодом страчено видатних діячів культури. Серед них редактор газети «Янъы Дунья» («Новий світ») Тейфук Бояджієв, письменник і педагог Асан Сабрі Айвазов, філолог Осман Акчокракли, редактор радіокомітету Решат Рефатов, науковий співробітник Центрального науково-дослідного інституту національностей Мамут Недім. У сімферопольській в'язниці НКВС були також розстріляні художник і директор Бахчисарайського палацу-музею Усеїн Боданінський, письменники Джафер Гафаров та Ільяс Тархан, науковець Керім Джемалєдінов, поет і перекладач Абдулла Лятіф-заде, педагог Білял Чагарі та інші. Директор театру Абібұла Баккал і делегат Курултаю Якуб Керменчеклі отримали по 15 років таборів, а драматурга Умера Іпчі засудили до 12 років ув'язнення. З усіх засуджених після ув'язнення вижив лише Якуб Керменчеклі [6].

Підсумовуючи увесь період становлення тоталітарного комуністичного режиму, варто зазначити, що у періодичних виданнях Криму протягом цього періоду виявились як позитивні, так і негативні тенденції. У 1920–1930-х роках у Криму видавалася значна кількість періодичних видань кримськотатарською мовою. Основною метою видань було висвітлення різноманітних аспектів економічного, культурного та політичного життя кримськотатарського народу, а також Кримської АРСР, РРФСР та СРСР. Важливим досягненням цих видань стала широка тематика, яка пропонувалася читачам. Це дало змогу кримськотатарському населенню знайомитися з досягненнями світової та радянської науки й культури, а також глибше розуміти і цінувати культурну спадщину свого народу. Серед недоліків слід зазначити їх ідеологічну спрямованість і повну підконтрольність партійним та державним органам у цей період. Це не лише негативно позначалося на змісті публікацій, але й відштовхувало частину читачів, що певною мірою підживило довіру до національної інтелігенції.

Список використаних джерел:

1. Змерзлий Б. В. «Ен'и Дюн'я» – перша кримськотатарська газета в Кримській Автономній Радянській Соціалістичній Республіці (1920–1938 pp.). Digital Library of Periodicals of National Academy of Sciences of Ukraine. 2005. № 61. С. 87–89. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35376/22-Zmerzlyu.pdf> (дата звернення: 12.10.2024).
2. Змерзлий Б. В. Становлення та розвиток часописів «Oquvisleri» та «Ileri». Digital Library of Periodicals of National Academy of Sciences of Ukraine. 2005. № 65. С. 67–69. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35952/14-Zmerzlyy.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.10.2024).
3. Кримськотатарські й татарські газети у фондах газетного відділу НБУВ. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2468> (дата звернення: 12.11.2024).
4. Юксель Г. З. Тематическое своеобразие журнала «Ен'и Чолпан» / «Новая Венера». Digital Library of Periodicals of National Academy of Sciences of Ukraine. № 52. Т. 1. 2004. С. 105–110. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33461/26-Yuksel.pdf?sequence=1> (дата звернення: 13.11.2024).
5. Allworth, E. The Tatars of Crimea: Return to the Homeland. Durham–London: Duke University Press, 1998. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Zbirnyk_statei/The_Tatars_of_Crimea_Return_to_the_Homeland_anhl.pdf?PHPSESSID=8o27k59e50jkc4ssksbi0v0335 (дата звернення: 18.08.2024).
6. 86 років з дня розстрілу радянською владою кримськотатарської інтелігенції. Кримська платформа. URL: <https://crimea-platform.org/news/86-rokiv-z-dnia-rozstrilu-radianskoju-vladoiu-krymskotatarskoi-intelihentsii/> (дата звернення: 13.11.2024).